

УДК 336:338.2

І. Б. Федішин

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

РОЛЬ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ У РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ЇХ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА

У статті досліджено динаміку валового внутрішнього продукту України за період 2010–2015 років, а також подано оцінку впливу окремих факторів та чинників на темпи його зростання і скорочення. Визначено особливості зміни реального та номінального ВВП. Наводиться системна природа економічної кризи в Україні, що посилюється кризою політичною. Сформульовано основні причини, що поглиблюють кризові явища в державі. Запропоновано пріоритетні заходи із стабілізації обсягів ВВП в сучасних умовах політичної та економічної кризи.

Ключові слова: номінальний, реальний ВВП, дефлятор ВВП, соціально-економічний розвиток, конкурентоспроможність.

В статье исследована динамика валового внутреннего продукта Украины за период 2010–2015 годов, а также дана оценка влияния отдельных факторов на темпы его роста и сокращения. Определены особенности изменения реального и номинального ВВП. Приводится системная природа экономического кризиса в Украине, что усугубляется кризисом политическим. Сформулированы основные причины, которые углубляют кризисные явления в государстве. Предложены приоритетные меры по стабилизации объемов ВВП в современных условиях политического и экономического кризиса.

Ключевые слова: номинальный, реальный ВВП, дефлятор ВВП, социально-экономическое развитие, конкурентоспособность.

The dynamics of the gross domestic product of Ukraine for the period 2010–2015 is explored in the article, and evaluation of the impact of individual factors and factors for its growth and contraction is given. The features of change in real and nominal GDP are identified. Systemic nature of the crisis in Ukraine, reinforced by political crisis, is analysed. The basic reasons that deepen crisis processes in the country are formulated. Priority measures for stabilization of GDP in the current conditions of political and economic crisis are offered.

Keywords: nominal, real GDP, GDP deflator, social and economic development, competitiveness.

Постановка проблеми. Без сумніву, можна стверджувати, що в даний час Україна переживає найсильнішу з моменту свого створення кризу, яка впливає з ендогенних і екзогенних чинників. Інфляція, різкі коливання валютних курсів, зростання цін, зростання зовнішнього боргу, девальвація гривні, корупція, а також неефективні реформи, недосконале законодавство і Податковий кодекс, зокрема, вплинули на розвиток країни і спровокували негативні тенденції у процесах економічного розвитку і створили соціальну напруженість. Рівень соціальних виплат для вразливих верств українського населення була значно зменшена. Криза стає все більш глибокою і складною, поширюючись на грошово-кредитну, соціальну сфери, створюючи несприятливий клімат для іноземних інвесторів, інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і неухильного погіршення соціального стану та очікування ринкових елементів і простих громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжгалузевої конкуренції при поглибленні інтеграційних процесів і міжнародних зв'язків досліджено в працях К. Андрюса, О. Прахалада, Л. Теслера і інших [1]. Вивченням проблематики впливу економічних та фінансових криз присвячено роботи Гончарова Ю., Бурлаки В. М., Мечнікова Г. І., Яременко Л., Олешко А. А., Сітковської А. А. Серед українських науковців-економістів значний інтерес становлять праці В. Косевцова, І. Бінька, Я. Жаліла, С. Воронцова, В. Шлемка, Б. Губського, Амоші О. І. Аналіз досліджень цих науковців виявив, що вони створили певний теоретичний фундамент для забезпечення сталого розвитку держави. Водночас поява нових чинників, що провокують нестабільність економічних процесів, зокрема глобалізація і посилення взаємозалежності міжнародних зв'язків впливають на макроекономічні показники. Тому можна стверджувати про необхідність розгляду основних макроекономічних показників держави за нових умов господарювання та сучасної специфіки міжнародних відносин.

Постановка завдання. Метою проведення даного дослідження та написання відповідних висновків і результатів стали аналіз сучасного стану економіки України та забезпечення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках. Аналіз полягає у дослідженні макро- та мікроекономічних показників та окреслення основних шляхів недопущення спаду діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження динаміки ВВП України доцільно розпочати з аналізу номінального та реального ВВП. Як відомо, номінальний, або абсолютний ВВП виражається в поточних (фактичних) цінах даного року. Реальний ВВП (з поправкою на інфляцію) виражається в цінах попереднього (або будь-якого іншого базового) року. У реальному ВВП, таким чином, враховується, в якій мірі зростання ВВП визначається реальним зростанням виробництва, а не зростанням цін. ВВП країни при необхідності може бути довідково перерахований в іноземну валюту (найчастіше в долари).

У табл. 1 подано динаміку номінального ВВП України за період 2004–2014 років.

Таблиця 1

Динаміка номінального ВВП України у період з 2004 по 2015 рр. [2]

Рік	Номінальний ВВП, млн. грн	Відхилення абсолютне, млн. грн	Відхилення відносне, %	ВВП, млн. \$	Відхилення абсолютне, млн. \$	Відхилення відносне, %
2004	345113	+77769	+29,1	64883	+14750	+29,4
2005	441452	+96339	+27,9	86142	+21259	+32,8
2006	544153	+102701	+23,3	107753	+21611	+25,1
2007	720731	+176578	+32,5	142719	+34966	+32,5
2008	948056	+227325	+31,5	179992	+37273	+26,1
2009	913345	-34711	-3,7	117228	-62765	-34,9
2010	1082569	+169224	+18,5	136419	+19192	+16,4
2011	1316600	+234031	+21,6	163160	+26740	+19,6
2012	1408889	+92289	+7,0	175781	+12622	+7,7
2013	1454931	+46042	+3,3	183310	+7529	+4,3
2014	1566728	+111797	+7,7	131805	-51505	-28,1
2015	1979458	+412730	+26,3%	90615	-41190	-31,3%

З табл. 1 видно, що у період 2004–2008 рр. відбувалося поступове нарощення ВВП держави з незначним коливанням по окремих роках. У 2009 р. відбувся спад – на 3,7% у гривневому вираженні та 34,9% у доларовому еквіваленті. Прослідковується чітка тенденція зниження обсягів номінального ВВП у період 2010–2015 рр. у доларовому вираженні. У 2015 р. у гривневому вираженні ВВП

зріс на 26,3%, однак знизився на 31,3% у доларовому еквіваленті. Реальний ВВП є показником, який характеризує економічну діяльність в реальному секторі економіки [3] (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка реального ВВП України у період 2010–2014 рр. [3, 4]

Рік	Реальний ВВП, млн. грн	У постійних цінах 2010 року, % до відповідного періоду попереднього року	
		Індекс фізичного обсягу ВВП	Індекс-дефлятор ВВП
2010	1079346
2011	1138338	105,5	114,2
2012	1141055	100,2	107,8
2013	1140750	100,0	104,3
2014	1062835	93,2	114,8

Аналіз табл. 2 свідчить, що з 2010 до 2013 років обсяг реального ВВП щорічно зростав, крім цього індекси фізичного обсягу за ці роки нижче 100% не знижувалися. Таким чином, обсяг реального валового внутрішнього продукту кожного наступного року дорівнював або перевищував обсяг реального ВВП попереднього року, що є позитивною динамікою і свідчить про незначне зростання економіки країни. Приріст реального ВВП за 2013 рік був нульовим. Зокрема, зниження реального ВВП упродовж перших трьох кварталів року (на 1,3% у I кварталі та на 1,2% у II та на 1,1% у III кварталах) компенсувалося зростанням економіки у IV кварталі (на 3,4%) [3,4].

Динаміка реального та номінального ВВП України за 2010–2014 рр. свідчить про те, що обсяг номінального ВВП у 2014 році в порівнянні з 2013 роком зріс майже на 112 млрд. грн, або до 107,7%, у той самий час обсяг реального ВВП у 2014 році впав на 80 млрд. грн і зрівнявся з показником реального ВВП 2010 року. Такі значні перепади, коли номінальний ВВП зростає, а реальний падає, відбувається під час інфляції в зв'язку з ростом цін на товари та послуги з одночасним скорочення обсягів виробництва, споживання (надання) цих товарів (послуг). У підсумку скорочується купівельна спроможність населення та відбувається падіння рівня життя.

Одним з найбільш точних способів оцінки економічного розвитку держави являється оцінка обсягів ВВП на душу населення. Динаміка ВВП України на душу населення у період з 2004 по 2015 рр., що подана у таблиці 3 [2], показує тенденцію збільшення даного показника з 2004 до 2008 року, виняток 2009 рік – спад на 3,2% у гривневому вираженні та 34,6% у доларовому еквіваленті. З 2012 року відбувається різкий спад показника із 122,1% до 107,3%, тобто на 14,8%. У 2014 році статистичні дані свідчать про збільшення номінального ВВП на душу населення на 12%, однак присутній спад даного показника на 25,2% у доларовому еквіваленті.

Таблиця 3

Динаміка ВВП України на душу населення у період з 2004 по 2015 рр. [2]

Рік	Номінальний ВВП на душу населення, грн	Відхилення абсолютне, грн	Відхилення відносне, %	ВВП на душу населення, \$	Відхилення абсолютне, \$	Відхилення відносне, %	Кількість населення, тис.*
2004	7272,9	+1681,5	+30,1	1367,4	+318,8	+30,4	47451,6
2005	9371,6	+2098,7	+28,9	1828,7	+461,4	+33,7	47105,2
2006	11630,2	+2258,6	+24,1	2303,0	+474,3	+25,9	46787,8

Рік	Номинальний ВВП на душу населення, грн	Відхилення абсолютне, грн	Відхилення відносне, %	ВВП на душу населення, \$	Відхилення абсолютне, \$	Відхилення відносне, %	Кількість населення, тис.*
2007	15496,5	+3866,2	+33,2	3068,6	+765,6	+33,2	46509,4
2008	20494,9	+4998,4	+32,3	3891,0	+822,4	+26,8	46258,2
2009	19832,3	-662,5	-3,2	2545,5	-1345,6	-34,6	46053,3
2010	23600,4	+3768,1	+19,0	2974,0	+428,5	+16,8	45870,7
2011	28813,9	+5213,4	+22,1	3570,8	+596,8	+20,1	45693,3
2012	30912,5	+2098,6	+7,3	3856,8	+286,1	+8,0	45576,7
2013	31988,7	+1076,2	+3,5	4030,3	+173,5	+4,5	45482,7
2014	35834,0	+3845,3	+12,0	3014,6	-1015,7	-25,2	43721,8
2015	46210,2	+10376,1	+29,0%	2115,4	-899,2	-29,8%	42836,0

*В середньому за рік

За даними Державної служби статистики України дефлятор ВВП за третій квартал 2015 року позначений на рівні 37,8%, а інфляція в Україні в 2015 році виросла до 43,3% [5] і досягла максимального значення за останні 20 років. Такі оцінки відображають реальність, з якою зіткнулися жителі країни. Ціни на багато груп товарів, особливо на імпортовані, виросли в два і більше рази. Крім цього, інфляція має не тільки монетарний характер через девальвацію гривні, однією з найважливіших причин інфляційного сплеску може бути катастрофічне зростання тарифів на комунальні послуги, яке продовжуватиметься і в наступному 2017 році [6].

Характерною особливістю динаміки роздрібного товарообороту вітчизняних підприємств (табл. 4) є збільшення його обсягу у період 2010–2015 років, однак якщо брати до уваги темпи зростання даного показника у порівнянних цінах, то бачимо тенденцію, починаючи з 2014 року, його зменшення. Це свідчить про суттєві інфляційні процеси в державі. Окрім цього у період з 6.12.2016 р. до 6.01.2017 р. кількість зареєстрованих приватних підприємств знизилась на 128402 одиниці, 41% закритих ФОП – це представники оптової і роздрібною торгівлі [7].

Таблиця 4

Динаміка обсягу роздрібного товарообороту підприємств у період 2010–2015 рр. [11]

Рік	Всього, млн. грн	Темпи зростання обсягу роздрібного товарообороту (у порівнянних цінах), %
2010	274599,6	107,8
2011	346497,9	113,7
2012	404862,6	113,7
2013	429242,3	105,6
2014	437175,0	90,4
2015	477966,6	79,0

У 2014 р. відбулося значне прискорення темпів падіння промислового виробництва, яке за підсумками року становило 10,2%. Негативну динаміку продемонстрували всі основні агреговані види промислової діяльності: скорочення обсягів виробництва у добувній промисловості і розробленні кар'єрів становило 13,7%, переробній промисловості – 9,3%, постачанні електроенергії, газу, пари і кондиціонованого повітря – 6,6%. Такий тренд багато в чому був зумовлений падінням виробництва у Донецькій та Луганській областях (на 31,5% і 42% відповідно

у 2014 р.). Падіння обсягів виробництва у поточному році також пояснюється зменшенням попиту, що викликане зниженням рівня купівельної спроможності населення. Стрімка інфляція на тлі глибокої девальвації гривні сильно підірвала доходи населення, відповідно, вдарила по роздрібній торгівлі, по інвестиціям домогосподарств, що не могло не відбитися на макроекономічних показниках, зокрема на триваючому зменшенні обсягів виробництва [8].

Отже, проведений нами аналіз дозволяє зробити наступні висновки: в Україні розгортається економічна криза, яка значною мірою провокується і супроводжується політичною кризою та неефективним управлінням. Свідченням цьому є зниження базових соціально-економічних показників, що призводить до погіршення якості життя пересічних громадян.

Можемо стверджувати, що основними причинами для поглиблення кризи є:

- посилення інфляції (яка за останні 20 років досягла свого максимуму);
- високі темпи девальвації гривні;
- тривала політична криза в нашій державі через протистояння гілок влади;
- неефективність реформ;
- корупція;
- тіньовий сектор економіки (за оцінками експертів 50% ВВП);
- зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу.

Нестабільність на сировинних ринках, висока вартість газу та електроенергії для населення, організацій та підприємств є чинниками, що підривають можливість покращення макроекономічних показників і призводять до утруднення діяльності промислових підприємств. Так, у 2014 р. соціально-економічний розвиток країни характеризувався зменшенням промислового виробництва у більшості регіонів, відпливом інвестиційного капіталу, призупиненням інвестиційних та інноваційних проектів, нестійкою експортною динамікою, погіршенням ситуації на ринку праці і загальним падінням рівня доходів населення.

Дані чинники призводять до наступних наслідків:

- посилення трудової міграції – збільшується кількість людей, які в пошуках заробітку виїжджають за кордон;
- посилення темпів інфляції в нашій державі призводить до подорожчання споживчих товарів;
- посилення рівня безробіття призводить до збільшення розшарування суспільства;
- значне збільшення кількості людей за межею бідності.

Наслідки фінансових криз помітні в усій фінансовій системі країни: [9]

- у фінансовому секторі й на фінансових ринках – у різкому зростанні процента, частки проблемних банків і небанківських фінансових інститутів;
- у міжнародних фінансах – у неконтрольованому падінні курсу національної валюти; масовій втечі капіталів з країни; некерованому нарощуванню зовнішнього боргу;
- у сфері грошового обігу – в різкому некерованому зростанні цін із переходом у хронічну інфляцію.

Для стабілізації економіки необхідно не руйнувати державний сектор, а комерціалізувати його діяльність, посилити його функції як рівноправного суб'єкта ринкових відносин, що у ціновій політиці повинно проявлятися шляхом встановлення цін на свою частку власності, до якої повинні належати природні монополії, частина інфраструктури промислового виробництва, що перешкоджатиме порушенню господарських зв'язків.

Головна мета фінансово-економічної політики на сучасному етапі – забезпечення сталого зростання внутрішнього валового продукту. Передусім це стосується промисловості, яка має значний потенціал для вагомого нарощування конкурентоспроможної продукції.

В умовах нестабільної економіки постановка питання про визначальний вплив функціонування вітчизняних підприємств, як структурної одиниці економіки, на кінцеві результати їх діяльності стає особливо актуальною. В даний час діяльність українських промислових підприємств переважно орієнтована на впровадження жорсткої економії, що є ефективним засобом виживання в кризових умовах лише в короткостроковій перспективі. Суттєве фіскальне навантаження та несприятливий економічний та політичний клімат в державі призвело до зниження кількості великих підприємств в державі (за даними Державної служби статистики у 2015 р. – із 497 до 423).

В умовах нестабільності економіки Україні на сьогоднішній день необхідна комплексна цільова підтримка та захист вітчизняних виробників. Оскільки регулювання ринку товарів, робіт і послуг за державні кошти і їх моніторинг під час економічної кризи є надзвичайно актуальним. Міжнародні інвестори та регіональні підприємства малого та середнього бізнесу очікують стабільності економіки та політики, можливості розвитку та безперешкодної діяльності. Ця політика повинна складатись з трьох компонентів:

- 1) створення загальних макро- та мікроекономічних передумов для зростання виробничої, інвестиційної та інноваційної активності,
- 2) розробка заходів стимулювання прогресивних структурних змін на базі розповсюдження виробництв технологічного укладу, а також випереджувального освоєння базових інновацій наступного технологічного укладу,
- 3) застосування методів збалансованої протекціоністської політики.

Все це, у свою чергу, вимагає відсутності воєнних конфліктів, виваженої продуманої політики стабілізації макроекономічної ситуації (монетарної фіскальної політики, відсутність тиску на малий та середній бізнес), налагодження взаємовигідних зв'язків з партнерами та у цьому контексті пріоритетний захист національних інтересів.

Висновки і подальші дослідження. Отже, проведений нами аналіз свідчить, що обсяг реального валового внутрішнього продукту кожного наступного року дорівнював або перевищував обсяг реального ВВП попереднього року, що є позитивною динамікою і свідчить про незначне зростання економіки країни. Обсяг номінального ВВП у 2014 році в порівнянні з 2013 роком зріс до 107,7%, у той самий час, обсяг реального ВВП у 2014 році впав на 80 млрд. грн і зрівнявся з показником реального ВВП 2010 року. Початок 2016 року засвідчив наявність низхідної динаміки переважної більшості макроекономічних показників. Такі значні перепади, коли номінальний ВВП зростає, а реальний падає, відбувається під час інфляції в зв'язку з ростом цін на товари та послуги з одночасним скорочення обсягів виробництва, споживання (надання) цих товарів (послуг). У підсумку, скорочується купівельна спроможність населення та відбувається падіння рівня життя.

Таким чином, у нестабільній економічній ситуації підвищується ризик того, що уряд буде проводити політику та приймати рішення, які не є кращими для середньо- та довгострокової перспективи і може перешкоджати діяльності вітчизняних підприємств. Проте підвищення ролі держави у проведенні активної структурної політики повинно здійснюватися переважно шляхом використання економічних методів регулювання, притаманних ринковій економіці, вдосконалення нормативно-правового забезпечення структурної перебудови і реформування економіки, в цілому, посилення гарантій прав власності та відповідальності за її ефективне використання.

Бібліографічні посилання

1. Сітковська А. О. Конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах поглиблення євроінтеграційних відносин / А. О. Сітковська // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 8. – С. 38–40.

2. Валовой внутрєнний продукт України. Фінансовий портал Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
3. Фатюха Н.Г. Аналіз динаміки ВВП України / Н.Г. Фатюха, Т.П. Макушина // Ефективна економіка. – 2015. – № 12. – С. 23–30.
4. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2010–2014 роки [Електронний ресурс]. Статистичний збірник. Державна служба статистики України / за редакцією І. М. Нікітіної, Київ, 2015. – С.18 Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. ВВП України та його вплив на життя українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/vvp-ukrayini-ta-jogo-vpliv-na-zhittya-ukrayintsiv/>
7. За останні тижні припинило роботу 128 тисяч приватних підприємців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatobot.com/blog/23-fopagedec>
8. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні у 2014–2015 рр. (частина 1: Загальна оцінка макроекономічної ситуації) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/kompleksna-otsinkaekonomichnoyi-situatsiyi-v-ukrayini-u-2014-2015-rr-chastina-1-zagal-na-otsinka-makroekonomichnoyi-situatsiyi/>
9. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 3–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_6_2.
10. Сіденко В.Р., Жовкля І.І., Немиря Г.М. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження / Сіденко В.Р., Жовкля І.І., Немиря Г.М. – Київ, 2004. – 88с.

Надійшла до редколегії 05.03.2017